Kynnys ry:n huomioita vammaispalvelulain soveltamisalan tarkennuksesta

Sosiaali- ja terveysvaliokunta 5.11.2024

Annina Heini, järjestöpäällikkö, Kynnys ry

Keskeiset ongelmakohdat

- **Soveltamisalan epätarkkuus**

→ Rajanveto sosiaalihuoltolain ja vammaispalvelulain välillä on edelleen epäselvä ja epätarkoituksenmukainen.

→ Palveluiden saamisen rajaa on siirretty esityksellä tiukempaan suuntaan, mutta se on edelleen epäselvä sen suhteen ketkä kuuluvat erityislain ja erityisesti subjektiivisten oikeuksien piiriin.

→ Soveltamisessa tulee korostumaan epäyhdenvertaiset käytännöt eli samankaltaisessa tilanteessa olevat henkilöt saavat palveluita eri lain nojalla.

→ Tilannetta hankaloittavat merkittävästi vaikeasti ymmärrettävät käsitteet 3 momentissa.

- **Lain toissijaisuus on esityksessä ylikorostettua, vaikka kyse onkin erityislaista.**

→ Vammaispalvelulaista tulee viimesijaisesti ja poikkeuksellisesti sovellettava.

→ Alunperin oli tarkoitus tarkentaa “ikääntymisrajausta”, mutta lopputuloksena rajaus tiukentuu kaikkien asiakasryhmien osalta.

→ Soveltamisessa tulee korostumaan epäyhdenvertaiset käytännöt eli samankaltaisessa tilanteessa olevat henkilöt saavat palveluita eri lain nojalla.

→ YK-sopimuksen mukainen osallisuus on ollut hyväksytyn lain tärkeänä periaatteena ja sisältyy myös sen soveltamisalapykälään, mutta se on jätetty ehdotetusta uudesta soveltamisalasta kokonaan pois. → Olisi tärkeä kiinnittää huomiota siihen, miten palvelut mahdollistavat vammaiselle henkilölle itsenäisen elämän, osallisuuden tai yhdenvertaisuuden toteutumisen

- **Asiakkaalle koituvia asiakasmaksuja ei tarvitse jatkossa ottaa huomioon asiakkaan etua arvioitaessa.**

→ Tämä on merkittävä muutos nykyiseen tilanteeseen, jossa edun arvioinnissa on huomioitu maksut.

→ Asiakasmaksut muodostavat suojasäännöksestä huolimatta merkittävän riskin palveluiden käytölle ja maksurasitteen kohtuuttomalle kasvulle jo valmiiksi heikoimmassa asemassa oleville. Asiakasmaksut ovat monelle jo nykyisin suuri ongelma.

→ Ehdotettu ns. suojasäännös eli mahdollisuus jättää asiakasmaksuja perimättä ei riittävästi auta tilannetta. Säännös on myös liian tulkinnanvarainen ja siksi vaikeasti sovellettavissa. Esityksen perusteluissa ei riittävästi kuvata miten konkreettisesti arvio huojennuksesta ja vapautuksesta tehtäisiin.

→ Yhdenvertaisuuden tavoite suhteessa vammattomiin jää kauas: Vammaisuus on tyypillisesti elämänmittaista ja pitkäkestoista, jolloin asiakasmaksujen periminen ei toteuta yhdenvertaisuutta suhteessa vammattomaan väestöön. Yhdenvertaisuus edellyttää joissakin tilanteissa positiivista erityiskohtelua.

→ Heikentää ajatusta hyvinvointivaltiosta, jos vammainen henkilö maksaa tosiasiallisesti vammasta johtuvista palveluista.

- **Erityisen ongelmallinen kohta on 2 § 3 momentti:**

→ ”Elämänvaiheessa tavanomainen tarve” voi ohjata lainsoveltajaa arvioimaan enemmän sitä, mitä pidetään tavanomaisena (toimintana) jossakin elämänvaiheessa kuin sitä, millainen avuntarve ihmisillä on tavanomaista tietyssä elämänvaiheessa.

→ Käsitteet alistetaan oikeuskäytännön kautta määriteltäviksi: mitä on tavanomainen tarve ja mikä on elämänvaihe tarkemmin suhteessa tavanomaiseen tarpeeseen.

→ Näissä käsitteissä piilee myös yhdenvertaisuusongelmia, sillä tavoite on saattaa vammaiset henkilöt yhdenvertaiseen asemaan vammattomien henkilöiden kanssa.

→ Sotii myös lain henkeä vastaan, jossa korostetaan yksilöllisiä tarpeita.

→ Momentissa on jo sana ”välttämätön”, johon liittyy helposti soveltajan näkökulmasta vääriä tulkintoja sen suhteen mihin välttämättömyys sanana viittaa: välttämättömään apuun ja tukeen vai välttämättömään tarpeeseen vai välttämättömyyteen suhteessa elämänvaiheessa tavanomaiseen tarpeeseen.

→ Pahimmillaan ehdotus mahdollistaisi mielivaltaiset ja syrjivät tulkinnat siitä, mitä mihinkin elämänvaiheeseen kuuluu tai ei kuulu sekä mikä tarve on välttämätön.

→ Subjektiivisten oikeuksien kontekstissa tämä on erityisen ongelmallista.

➢ **Ehdotettu soveltamisala (2 §) on esitetyistä seikoista johtuen ristiriidassa lain tarkoituksen (1 §) kanssa.**

Ratkaisut

- **Ehdottoman ensisijaisesti**: Ei tehdä tässä vaiheessa soveltamisalatarkennusta ja kumotaan HE 122/2024 vp.
  - Koska ehdotettu soveltamisala tulisi heikentämään vammaisten henkilöiden asemaa ja osallisuutta, pidämme perusteltuna, että eduskunta jättäisi lakiesityksen hyväksymättä, ja jo hyväksytty laki tulee voimaan sellaisenaan.
  - Tarkentaminen olisi parasta tehdä hyväksytyn lain (675/2023) soveltamiskokemusten perusteella.

- **Vähintään tarvitaan:**

- 2 § 3 momenttiin viittaus perustuslain 6 § 2 momenttiin ja tätä kautta ohjata lain tulkintaa myös yksittäistapauksissa perustuslain mukaiseksi. → ikäperusteinen syrjintäkielto
- Vähintäänkin 2 § 3 momentin kohta tulee muuttaa muotoon: ”…avun ja tuen tarpeensa poikkeaa siitä, millainen avun ja tuen tarve on henkilön elämänvaiheessa tavanomaista", joka ohjaa tarkastelemaan avun ja tuen tarpeita eikä niinkään elämänvaihetta ja tavanomaisuutta.
- 2 § 3 momentin kohta ”välttämätön avun ja tuen tarpeensa” toimisi hyvin ilman sanaa ”välttämätön” → voitaisiin muuttaa muotoon ”vammasta tai sairaudesta aiheutuva avun ja tuen tarpeensa…”
- Ohjeistus lain oikeanlaiseen soveltamiseen, jossa ohjataan huomioimaan lain tavoitteet, vammaispalvelulain tarkoitus (1§) sekä perus- ja ihmisoikeusnäkökulma varsinkin arvioitaessa lain ensisijaisuutta ja toissijaisuutta. Lisäksi ohjeistus tarvitaan käsitteiden ”tavanomaisuus” ja ”välttämätön” arviointiin.

Muuta huomioitavaa

- Palvelupykäliä ei saa enää avata muutoksille
- Vammaispalvelulain 675/2023 täytyy tulla voimaan 1.1.2025

  → Siirtoa ei voida enää hyväksyä eikä pitää perusteltuna.

- Asetuksenantovaltuutus olisi ollut hyvä saada lakiin, jotta mahdollisia myöhempiä soveltamisongelmia tai lain epäselvyyksiä olisi voitu ratkaista avaamatta lakia.

- Esitys vie Suomea kauemmas YK:n vammaissopimuksen velvoitteista

Kiitos

annina.heini@kynnys.fi, p 0409401399